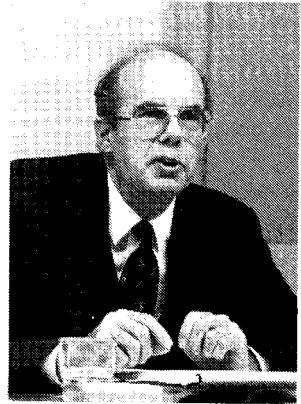

BOEKBESPREKING

Mr. J. de Ruiter

Vrede wegen

Vrede Wegen. Alternatieven voor het veiligheidsbeleid beoordeeld. Rapport van een commissie van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. Den Haag 1986. Prijs f 11, -.

Politiek is denken èn doen. Studies kunnen alleen betekenis hebben binnen de context van ondoorzichtige nationale en internationale factoren. Mr. J. de Ruiter bespreekt het rapport 'Vrede Wegen' van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, dat alternatieve voorstellen voor het veiligheidsbeleid beoordeelt.

Ter uitvoering van een tweetal resoluties van de partijraad van het CDA te Hattem (1982) heeft de commissie 'Alternatieve veiligheidsmodellen' onder bovenstaande titel een rapport opgesteld. Het biedt een overzicht van de beleidsalternatieven die op het gebied van defensie aan de orde zijn en formuleert een aantal criteria waarmee deze alternatieven beoordeeld kunnen worden.

De commissie stond onder leiding van drs. A.M. Oostlander, die werd bijgestaan door de rapporteur drs. Th.B.F.M. Brinkel. Leden waren mr. R.H. van de Beeten, mevrouw A.M.V.C. Groensmit-van der Kalen, prof. dr. O. Kuschpèta en drs. C. van Vliet. Mr. J.A. Mommersteeg heeft de

commissie voortijdig moeten verlaten, maar heeft wel met zijn inzicht en ervaring bijgedragen.

Het rapport bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Hoofdpijnen in het christelijk denken over de oorlog
- II. De NAVO en het Warschau-Pact
- III. Alternatieve voorstellen voor veiligheidsbeleid
- IV. Vredesbeleid: een christen-democratische benadering
- V. Beoordeling
- VI. Nabeschouwing en conclusies.

Een literatuuroverzicht besluit het rapport.

Het is in zekere zin niet moeilijk het rapport te bespreken. Voor het overgrote deel bevat het een over het algemeen objectieve en voor geïnteresseerden ook duidelijke weergave van wat op het terrein van de veiligheidspolitiek wordt gedacht. Deze samenvattende weergave is nuttig en alleen al daardoor is het rapport waardevol. Het heeft weinig zin dit beschrijvende deel van het rapport nog eens te herhalen of het samen te vatten. In zoverre wil ik het bij een enkele aanduiding en kanttekening laten.

Mr. J. de Ruiter (1930) was minister van Defensie in het kabinet-Lubbers I; thans is hij procureur-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam.

Zoals gezegd gaat hoofdstuk I over de hoofdlijnen in het christelijk denken over de oorlog. In par. 1 wordt dan nader ingegaan op bijbelse noties, terwijl in par. 2 de christelijke traditie wordt beschreven. Dit alles is wel zeer in het kort beschreven en onvermijdelijk roept het gevoelens van enig onbehagen bij de lezer op. Ik wil op twee dingen wijzen.

Naar mijn indruk zijn de schrijvers er bij de verwerking van de bijbelse stof toch niet echt uitgekomen. Dat is trouwens geen schande, want de bijbel geeft nu eenmaal geen afgeronde leer over politieke of maatschappelijke vraagstukken. Maar beter is het dan maar eens een vraagteken te laten staan dan gegevens geforceerd in de richting van het eigen betoog te buigen. Ik viel over een betoog op p. 9, waar in een bespreking van de oorlog in het Oude Testament wordt betoogd, dat het hoofdthema daar is trouw of ontrouw van Israël aan het verbond dat God met het volk heeft gesloten (de gehoorzaamheid aan God). Daaraan zijn oorlog en vrede ondergeschikt, aldus de schrijvers, die daaraan de stelling verbinden: 'Relevant is niet zozeer of Israël de verovering van Kanaän soms op bijzonder wrede wijze uitvoerde. Belangrijk is dat het dit deed in gehoorzaamheid aan zijn Heer; om zijn wetten en geboden ten uitvoer te brengen'. Hier wordt – maar dat kan toch niet de bedoeling zijn – de inhoud van het handelen als niet relevant terzijde gesteld, en wordt de intentie van het handelen beslissend geacht. Er lijkt te staan 'In Gods naam is alles geoorloofd', maar ik zal de opstellers wel verkeerd begrijpen.

Wat daarop volgt, nl. 'De verovering van Jericho vond plaats zonder militair geweld', lijkt mij ook nogal gewaagd. Weliswaar vielen volgens het overbekende verhaal de muren om, maar vervolgens werd wel de gehele bevolking – met de eveneens overbekende uitzondering – omgebracht. Geen voorbeeld van een vreedzame verovering!

Wellicht zijn dit ondergeschikte uitglip-

pers, maar zij leiden mij wel tot een tweede opmerking. De schrijvers geven er duidelijk blijk van te weten dat in vraagstukken van oorlog en vrede niet mechanistisch met bijbelteksten kan worden omgegaan. Zij doen dat ook niet en proberen eerder enige algemene noties op te sporen, die ons verder kunnen helpen. Maar willen wij daarmee inderdaad verder komen dan kunnen wij niet zonder een verdergaande bezinning, waardoor als het ware een brug wordt gevormd tussen die centrale bijbelse noties en de politiek; een zekere

Bezinning moet een brug vormen tussen bijbelse noties en politiek.

structuur waarbinnen het denken over een aantal vraagstukken in onderlinge samenhang kan plaatsvinden, een staatsleer derhalve (waarbij ik er niet over wil twisten of dit het juiste woord is). Willen wij werkelijk datgene wat ons drijft zichtbaar maken, dan kunnen wij niet blijven stilstaan bij algemene en altijd multi-interpretabele begrippen als gerechtigheid, naastenliefde, verantwoordelijkheid e.d.

In het CDA lijden wij er onder dat het onderscheiden gedachtengoed uit met name KVP- en ARP-kring als het ware onder één deken is gelegd, waardoor toch veel verloren is gegaan. De reformatorische wijsbegeerte bijvoorbeeld met haar grote aandacht voor de staat en de maatschappelijke verbanden, was toch niet zo zondeteerd, dat wij er niets meer aan zouden hebben? Hoe dit ook zij, in beschouwin-

gen als de hier besprokene mis ik node een werkelijk kader.

Tot zover enige kanttekeningen bij het, trouwens in hoofdzaak beschrijvende, hoofdstuk I.

Middendeel

Over hoofdstuk II kan ik kort zijn. Het bevat een bruikbaar overzicht van het veiligheidsbeleid van NAVO en Warschaupact, ontleend aan vooral Nederlandse bronnen en beschouwingen.

Het grote middendeel van het rapport wordt gevormd door hoofdstuk III, Alternatieve voorstellen voor veiligheid. Voor een goed verstaan: het gaat hierbij niet om voorstellen van de commissie, maar om in het algemeen levende voorstellen en gedachtengangen, zoals: Europese alternatieven voor Atlantische samenwerking (de twee-zuilenleer, zelfstandige verdediging voor West-Europa, een verenigd West- en Oost-Europa); de voorstellen van de commissie-Palme; het SDI-concept; Freeze; no first use; verdediging in de diepte; defensie zonder provocatie; sociale verdediging. Na iedere paragraaf wordt in een apart kader kritiek verwoord, wederom: niet de kritiek van de commissie, maar een beschrijving van de kritiek die tegen het daar besproken voorstel of concept wel wordt ingebracht.

Dit is zeker een zeer nuttig deel van het rapport, waardoor men in kort bestek een duidelijk inzicht krijgt in de hier bestaande controversen.

In hoofdstuk IV volgt dan een christendemocratische benadering van het vredesbeleid. Met de hoofdstrekking daarvan kan zeker worden meegegaan. Internationale oriëntatie, geen nationalisme dus maar nadruk op VN, EG, NAVO; NAVO als instrument tot het voorkomen van oorlog; niet stil blijven staan bij de Oost-Westverhouding, maar ook de problematiek van de ontwikkelingslanden onderkennen en als essentiële opgave van de buitenlandse politiek onderkennen; het kernwapen zien als ongeschikt om een

oorlog te voeren en het aldus alleen erkennen in zijn oorlogvoorkomende rol en tevens via wapenbeheersings- en wapenverminderingsonderhandelingen proberen ook die afhankelijkheid van het kernwapen terug te dringen; in het algemeen een internationaal-politieke en maatschappelijke zin voor ontspanning en het besef dat in de tegenwoordige tijd oorlog geen redelijk doel meer kan dienen.

Aldus meen ik zonder de samenstellers onrecht te doen de hoofdlijn te kunnen aangeven. Ik zei reeds dat men hiermee van harte kan instemmen, waarbij ik ook in dit verband in twijfel trek of de begrippen gespreide verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid, solidariteit en rentmeesterschap hier voldoende onderscheidend vermogen hebben om ons werkelijk veel verder te helpen.

Het rapport komt dan tot een vijftal criteria, aan de hand waarvan de verschillende in hoofdstuk III weergegeven alternatieven kunnen worden beoordeeld. Deze criteria zijn:

1. Vredesbeleid dient bij te dragen aan een rechtvaardige internationale orde. Het is solidair en niet alleen gericht op de vergroting van de eigen veiligheid. Het omvat daarom met name bescherming van de mensenrechten in eigen land en bevordering van mensenrechten elders.
2. Vredesbeleid moet gericht zijn op verbetering van de feitelijke situatie en moet dus duidelijk betrekking hebben op de huidige omstandigheden.
3. Vredesbeleid moet bijdragen aan een versterking van de oorlogvoorkoming.
4. Vredesbeleid moet de afhankelijkheid van kernwapens in de internationale verhoudingen verminderen en deze naar de achtergrond doen verschuiven.

5. Vredesbeleid moet de bewapeningsuitgaven op zijn minst in toom houden.

Ieder zinnig mens

Als het de lezer van deze bespreking vergaat als mij, dan zal hij opmerken dat deze criteria tamelijk algemeen zijn en eigenlijk overeenkomen met wat ieder zinnig mens zal zeggen. Dat kan misschien niet anders, en dat is maar goed ook, maar het maakt wel dat deze conclusies na al wat eraan vooraf is gegaan weinig opzien kunnen baren. Hetzelfde geldt van de toepassing van deze criteria op de verschillende alternatieven, zoals deze in hoofdstuk V plaatsvindt.

Men kan deze toepassing zo typeren, dat in alle alternatieven wel een en ander wordt gevonden wat aanspreekt en dat er ook kritische kanttekeningen bij te maken zijn. Dat ligt ook voor de hand. Wij kunnen immers voetstoots aannemen dat allen die zich met het veiligheidsbeleid bezighouden bezielde zijn door de wil oorlog te voorkomen en de bewapeningsuitgaven in de hand te houden (om mij nu maar tot twee criteria te beperken). Bovendien is er op dit gebied zo weinig echt zeker dat werkelijke toetsing – ook al bij een gelukkig gebrek aan experimentele mogelijkheden – nauwelijks mogelijk is.

Op deze wijze – toetsing van de verschillende concepten aan de geformuleerde criteria – lopen de samenstellers de onderwerpen van hoofdstuk IV langs, steeds hun conclusie trekkend.

In het kort samengevat zijn zij voor Westeuropese samenwerking op defensiegebied; zien zij bruikbare elementen in de visie van Palme *cs.* inzake gedeelde veiligheid; wijzen zij SDI af als daarmee het afschaffen van de afschrikking wordt beoogd, maar gunnen zij aanhangers van SDI als middel tot versterking van de afschrikking het voordeel van de twijfel, mits zij SDI voorwerp van onderhandelingen willen maken; oordelen zij gunstig over een tweezijdige onderhandelde en controleerbare Freeze, zij het dat verdere stu-

die nodig is naar regionale (Europese) componenten; wijzen zij een 'no first use' - verklaring af, maar vinden het waardevol dat dit voorstel ons wijst op de onwenselijkheid om in een vroeg stadium van het conflict naar kernwapens te grijpen; hebben zij gemengde gevoelens over FOFA (positief is het dat gepoogd wordt met conventionele middelen een aanval te weerstaan, maar negatief de eraan verbonden hoge kosten); steunen zij het streven naar een geloofwaardige niet provocerende militaire doctrine, maar menen dat de NAVO het nu niet kan stellen zonder de oorlogvoorkomende rol van het kernwapen; menen zij dat de NAVO in staat moet blijven eventueel verloren gegaan terrein te heroveren en dat wij ons niet moeten laten leiden door de te sterke aanvaarding van de Sovjet opvattingen over vrede en veiligheid; zien zij de sociale verdediging als een mogelijk belangrijke bijdrage aan het vredesbeleid, maar wijzen zij het model, voorzover bedoeld als volledige vervanging van militaire defensie als onverantwoordelijk af; zien zij in de NAVO een positief instrument van de internationale rechtsorde, die succesvol is geweest in haar beleid terzake van oorlogvoorkoming, maar die meer aandacht zou moeten besteden aan haar beleid terzake van ontspanning en wapenbeheersing; vragen zij op verschillende plaatsen aandacht voor het verband tussen de mensenrechtensituatie en de veiligheidspolitiek.

Het rapport wordt afgesloten met hoofdstuk VI, Nabeschouwing en conclusies, waarin een samenvattende beschouwing van al het voorgaande wordt gegeven.

Nieuwe wegen

Ik wil mijn bespreking afsluiten met nog enkele opmerkingen. Het rapport sluit *grosso modo* goed aan bij het beleid op het terrein van vrede en veiligheid, zoals achtereenvolgende Nederlandse kabinetten dat hebben geformuleerd. Nuances en formuleringen daargelaten ligt het be-

togende en concluderende deel van het rapport toch erg dicht bij beleidsstukken als de Defensienota-1984 en ook de verschillende begrotingstoelichtingen van Buitenlandse Zaken en Defensie. Dat het rapport nieuwe wegen opent zou ik niet kunnen beweren. Heldring heeft iets van deze aard ook geconstateerd, het aanduidend met het woord pragmatisme (NRC-Handelsblad van 19 augustus 1986). Zonder het nu in alles met Heldring eens te zijn begrijp ik toch niet, waarom rapporteur Brinkel in dezelfde krant op 22 augustus zo op hem moet inhakken, waarbij ik zijn toonzetting weinig uitnodigend vind voor verder gesprek, terwijl het rapport daartoe juist oproept.

Na bestudering van het rapport bekwam mij ook het besef dat ik ondanks de uitvoerige beschouwingen en de nauwkeurige analyses iets mis. Aanvankelijk kon ik dat niet exact omschrijven, maar gaandeweg kwam ik er achter dat in het rapport – ondanks de vele concepten en de besprekingen daarvan – de werkelijke politieke context ontbreekt. De samenstellers zullen het zeker niet zo hebben bedoeld, maar het rapport lijkt te zeggen: als wij nu maar goed nadenken en alles op een rijtje zetten en conclusies trekken, dan krijgen we een goede politiek.

Nu zal ik wel de laatste willen zijn om de waarde van nadenken en van theoretische beschouwingen te ontkennen, maar politiek vindt in de studeerkamer niet haar

eigenlijke speelveld. Politiek is denken en doen, maar het laatste is de uitkomst van een soms ongelofelijk ingewikkeld en ondoorzichtig proces van nationale en internationale factoren, van psychologie en machtsstreven, van geschiedenis en technische ontwikkeling, van ideologie en economische omstandigheden, van politiek stelsel en leiderschap (om maar iets te noemen). Concepties, criteria, analyses e.d. – hoe nuttig ook – kunnen alleen binnen die context betekenis krijgen.

Van het gemis aan een concrete politieke evaluatie van de eigen denkbeelden door de rapporteurs nog een voorbeeld: op zichzelf terecht pleiten zij voor een grotere verantwoordelijkheid en een hechtere samenwerking van de Europese NAVO-landen. Maar een analyse van de politiek van die landen en zeker van de belangrijkste factoren daarin als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, de Bondsrepubliek en Italië wordt node gemist. Deze zou leren dat het zeer de vraag is of die Europese stem ook het geluid zal laten horen, dat de samenstellers van het rapport wensen (men denke bijv. aan het kernwapendenken van Frankrijk, dat wel zeer ver afstaat van wat in het rapport wordt betoogd).

Ik wil deze bespreking nu besluiten. De samenstellers van het rapport hebben ons een dienst bewezen door veel materiaal overzichtelijk bijeen te brengen en het onder de uiteengezette gezichtspunten te bespreken. Ondanks de hiervoor aangegeven beperkingen kan het rapport een hulp zijn voor geïnteresseerden in het veiligheidsbeleid en ook voor hen die rechtstreeks bij dat beleid zijn betrokken.

Politiek vindt in de
studeerkamer niet haar
eigenlijke speelveld.